ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟ

ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ

୧୦ ଅଗାଷ୍ଟ ୨୦୦୭

(Last]pdA¡td: ୨୪ ମେ ୨୦୦୯)
http://www.iopb.res.in/~somen/madhu.html

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ

ତ୍ୟଜି ସେ ଉଦ୍ୟାନ, ବଳୀ ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ
ଚଳିଳା, ଶିବିରେ ଯଥା ବିରାଜେନ ପ୍ରଭୁ
ରଘୁ-ରାଜ; ଅତି ଦ୍ରୁତେ ଚଳିଳା ସୁମତି
ହେରି ମୃଗରାଜେ ବନେ, ଧାୟ୍ ବ୍ୟାଧ ଯଥା
ଅସ୍ତ୍ରାଳୟେ, -ବାଛି ବାଛି ଲଇତେ ସତ୍ୱରେ
ତୀକ୍ଷ୍ଣଁତର ପ୍ରହରଣ ନଶ୍ୱର ସଂଗ୍ରାମେ ।

କତ କ୍ଷଣେ ମହାଯଶାଃ ଉତରିଳ ଯଥା
ରଘୁରଥୀ । ପଦଯୁଗେ ନମି, ନମସ୍କାରି
ମିତ୍ରବର ବିଭୀଷଣେ କହିଳା ସୁମତି,–
"କୃତକାର୍ଯ ଆଜି, ଦେବ, ତବ ଆଶୀର୍ବାଦେ
ଚିରଦାସ ! ସ୍ମରି ପଦ, ପ୍ରବେଶି କାନନେ,
ପୂଜିନୁ ଚାମୁଣ୍ଡେ, ପ୍ରଭୁ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଦେଉଳେ ।
ଛଳିତେ ଦାସେରେ ସତୀ କତ ଯେ ପାତିଳା
ମାୟାଜାଳ, କେମନେ ତା ନିବେଦି ଚରଣେ,
ମୂଢ଼ ଆମି ? ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼େ ଦେଖିନୁ ଦୁୟାରେ
ରକ୍ଷକ; ଛାଡ଼ିଳା ପଥ ବିନା ରଣେ ତିନି
ତବ ପୁଣ୍ୟବଳେ, ଦେବ; ମହୋରଗ ଯଥା
ଯାୟ୍ ଚଳି ହତବଳ ମହୌଷଧଗୁଣେ !
ପଶିଳ କାନନେ ଦାସ; ଆଇଲ ଗର୍ଜିୟା
ସିଂହ; ବିମୁଖିନୁ ତାହେ; ଭୈରବ ହୁଙ୍କାରେ
ବହିଲ ତୁମୁଳ ଝଡ଼; କାଳାଗ୍ନିସଦୃଶ
ଦାବାଗ୍ନି ବେଢ଼ିଲ ଦେଶ; ପୁଡ଼ିଲ ଚୌଦିକେ
ବନରାଜୀ; କତ କ୍ଷଣେ ନିବିଳା ଆପନି
ବାୟୁସଖା ବାୟୁଦେବ ଗେଳା ଚଳି ଦୂରେ ।
ସୁରବାଳାଦଳେ ଏବେ ଦେଖିନୁ ସମ୍ମୁଖେ
କୁଞ୍ଜବନବିହାରିଣୀ; କୃତାଞ୍ଜଳି-ପୁଟେ,
ପୂଜି, ବର ମାଗି ଦେବ, ବିଦାଇନୁ ସବେ ।
ଅଦୂରେ ଶୋଭିଲ ବନେ ଦେଉଳ, ଉଜଳି
ସୁଦେଶ । ସରସେ ପଶି, ଅବଗାହି ଦେହ,
ନୀଳୋତ୍ପଳାଞ୍ଜଳି ଦିୟା ପୂଜିନୁ ମାୟେରେ
ଭକ୍ତିଭାବେ । ଆବିର୍ଭାବି ବର ଦିଳା ମାୟା ।
କହିଲେନ ଦୟାମୟୀ, – 'ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଆଜି,
ରେ ସତୀ-ସୁମିତ୍ରାସୁତ, ଦେବ ଦେବୀ ଯତ
ତୋର ପ୍ରତି । ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରେରିୟାଛେ ତୋରେ
ବାସବ; ଆପନି ଆମି ଆସିୟାଛି ହେଥା
ସାଧିତେ ଏ କାର୍ଯ ତୋର ଶିବେର ଆଦେଶେ ।
ଧରି ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ର, ବଳି, ବିଭୀଷଣେ ଲୟେ,

ଯା ଚଳି ନଗର ମାଝେ, ଯଥାୟ୍ ରାବଣି,
ନିକୁମ୍ଭିଳା ଯଜ୍ଞାଗାରେ, ପୂଜେ ବୈଶ୍ୱାନରେ ।
ସହସା, ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳାକ୍ରମେ ଆକ୍ରମି ରାକ୍ଷସେ,
ନାଶ୍ ତାରେ ! ମୋର ବରେ ପଶିବି ଦୁଜନେ
ଅଦୃଶ୍ୟ; ପିଧାନେ ଯଥା ଅସି, ଆବରିବ
ମାୟାଜାଳେ ଆମି ଦୌଁହେ । ନିର୍ଭୟ୍ ହୃଦୟେ,
ଯା ଚଳି, ରେ ଯଶସ୍ୱି !' - କି ଇଚ୍ଛା ତବ, କହ
ନୃମଣି ? ପୋହାୟ୍ ରାତି, ବିଳମ୍ବ ନା ସହେ ।
ମାରି ରାବଣିରେ, ଦେବ, ଦେହ ଆଜ୍ଞା ଦାସେ ?"

ଉତ୍ତରିଳା ରଘୁନାଥ, "ହାୟ୍ ରେ, କେମନେ-
ଯେ କୃତାନ୍ତଦୂତେ ଦୂରେ ହେରି, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ
ଭୟାକୁଳ ଜୀବକୁଳ ଧାୟ୍ ବାୟୁବେଗେ
ପ୍ରାଣ ଲୟେ; ଦେବ ନର ଭସ୍ମ ଯାର ବିଷେ;-
କେମନେ ପାଠାଇ ତୋରେ ସେ ସର୍ପବିବରେ,
ପ୍ରାଣାଧିକ ? ନାହି କାଜ ସୀତାୟ୍ ଉଦ୍ଧାରି ।
ବୃଥା, ହେ ଜଳଧି, ଆମି ବାଁଧିନୁ ତୋମାରେ;
ଅସଂଖ୍ୟ ରାକ୍ଷସଗ୍ରାମ ବଧିନୁ ସଂଗ୍ରାମେ;
ଆନିନୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଦଳେ ଏ କନକପୁରେ
ସସୈନ୍ୟେ; ଶୋଣିତସ୍ରୋତ, ହାୟ୍, ଅକାରଣେ,
ବରିଷାର ଜଳସମ, ଆର୍ଦ୍ରିଲ ମହୀରେ !
ରାଜ୍ୟ, ଧନ, ପିତା, ମାତା, ସ୍ୱବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବେ-
ହାରାଇନୁ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ; କେବଳ ଆଛିଲ
ଅନ୍ଧକାର ଘରେ ଦୀପ ମୈଥିଳୀ; ତାହାରେ
(ହେ ବିଧି, କି ଦୋଷେ ଦାସ ଦୋଷୀ ତବ ପଦେ ?)
ନିବାଇଲ ଦୁରଦୃଷ୍ଟ ! କେ ଆର ଆଛେ ରେ
ଆମାର ସଂସାରେ, ଭାଇ, ଯାର ମୁଖ ଦେଖି
ରାଖି ଏ ପରାଣ ଆମି ? ଥାକି ଏ ସଂସାରେ ?
ଚଳ ଫିରି, ପୁନଃ ମୋରା ଯାଇ ବନବାସେ,
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! କୁକ୍ଷଣେ, ଭୁଲି ଆଶାର ଛଳନେ,
ଏ ରାକ୍ଷସପୁରେ, ଭାଇ, ଆଇନୁ ଆମରା ।"

ଉତ୍ତରିଳା ବୀରଦର୍ପେ ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ;-
"କି କାରଣେ, ରଘୁନାଥ, ସଭୟ୍ ଆପନି
ଏତ ? ଦୈବବଳେ ବଳୀ ଯେ ଜନ, କାହାରେ
ଡରେ ସେ ତ୍ରିଭୁବନେ ? ଦେବ-କୁଳପତି
ସହସ୍ରାକ୍ଷ ପକ୍ଷ ତବ; କୈଳାସ-ନିବାସୀ
ବିରୂପାକ୍ଷ; ଶୈଳବାଳା ଧର୍ମ-ସହାୟିନୀ !
ଦେଖ ଚେୟେ ଲଙ୍କା ପାନେ; କାଳମେଘସମ
ଦେବକ୍ରୋଧ ଆବରିଛେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଆଭା
ଚାରି ଦିକେ ! ଦେବହାସ୍ୟ ଉଜଳିଛେ, ଦେଖ,
ଏ ତବ ଶିବିର, ପ୍ରଭୁ ! ଆଦେଶ ଦାସେରେ
ଧରି ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ର ଆମି ପଶି ରକ୍ଷୋଗୃହେ;
ଅବଶ୍ୟ ନାଶିବ ରକ୍ଷେ ଓ ପଦପ୍ରସାଦେ ।
ବିଜ୍ଞତମ ତୁମି, ନାଥ ! କେନ ଅବହେଳ
ଦେବ-ଆଜ୍ଞା ? ଧର୍ମପଥେ ସଦା ଗତି ତବ,
ଏ ଅଧର୍ମ କାର୍ଯ, ଆର୍ଯ, କେନ କର ଆଜି ?
କେ କୋଥା ମଙ୍ଗଳଘଟ ଭାଙ୍ଗେ ପଦାଘାତେ ?"

କହିଲା ମଧୁରଭାଷେ ବିଭୀଷଣ ବଳୀ
ମିତ୍ର; -"ଯା କହିଲା ସତ୍ୟ ରାଘବେନ୍ଦ୍ର ରଥୀ ।
ଦୁରନ୍ତ କୃତାନ୍ତ-ଦୂତ ସମ ପରାକ୍ରମେ
ରାବଣି, ବାସବତ୍ରାସ, ଅଜେୟ୍ ଜଗତେ ।
କିନ୍ତୁ ବୃଥା ଭୟ୍ ଆଜି କରି ମୋରା ତାରେ ।
ସ୍ୱପନେ ଦେଖିନୁ ଆମି, ରଘୁକୁଳମଣି,
ରକ୍ଷଃକୁଳ-ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶିରୋଦେଶେ ବସି,

ଉଜଳି ଶିବିର, ଦେବ, ବିମଳ କିରଣେ,
କହିଲା ଅଧୀନେ ସାଧ୍ୱୀ, -'ହାୟ୍! ମତ୍ତ ମଦେ
ଭାଇ ତୋର, ବିଭୀଷଣ! ଏ ପାପ-ସଂସାରେ
କି ସାଧେ କରି ରେ ବାସ, କଳୁଷଦ୍ୱେଷିଣୀ
ଆମି ? କମଳିନୀ କଭୁ ଫୋଟେ କି ସଳିଳେ
ପଙ୍କିଳ ? ଜୀମୂତାବୃତ ଗଗନେ କେ କବେ
ହେରେ ତାରା ? କିନ୍ତୁ ତୋର ପୂର୍ବ କର୍ମଫଳେ
ସୁପ୍ରସନ୍ନ ତୋର ପ୍ରତି ଅମର; ପାଇବି
ଶୂନ୍ୟ ରାଜ-ସିଂହାସନ, ଛତ୍ରଦଣ୍ଡ ସହ,
ତୁଇ! ରକ୍ଷଃକୁଳନାଥ-ପଦେ ଆମି ତୋରେ
କରି ଅଭିଷେକ ଆଜି ବିଧିର ବିଧାନେ,
ଯଶସ୍ୱି! ମାରିବେ କାଲି ସୌମିତ୍ରି କେଶରୀ
ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର ମେଘନାଦେ; ସହାୟ୍ ହଇବି
ତୁଇ ତାର! ଦେବ-ଆଜ୍ଞା ପାଳିସ୍ ଯତନେ,
ରେ ଭାବୀ କର୍ବୁରରାଜ!' -ଉଠିନୁ ଜାଗିୟା;–
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ୍ ସୌରଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିବିର ଦେଖିନୁ;
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ୍ ବାଦିତ୍ର, ଦୂରେ ଶୁନିନୁ ଗଗନେ
ମୃଦୁ! ଶିବିରେର ଦ୍ୱାରେ ହେରିନୁ ବିସ୍ମୟେ,
ମଦନମୋହନେ ମୋହେ ଯେ ରୂପମାଧୁରୀ!
ଗ୍ରୀବାଦେଶେ ଆଚ୍ଛାଦିଛେ କାଦମ୍ବିନୀରୂପୀ
କବରୀ; ଭାତିଛେ କେଶେ ରତ୍ନରାଶି; - ମରି!
କି ଛାର ତାହାର କାଛେ ବିଜଳୀର ଛଟା
ମେଘମାଳେ! ଆଚମ୍ବିତେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହଇଲା
ଜଗଦମ୍ବା । ବହୁକ୍ଷଣ ରହିନୁ ଚାହିୟା
ସତୃଷ୍ଣ ନୟନେ ଆମି, କିନ୍ତୁ ନା ଫଳିଲ
ମନୋରଥ; ଆର ମାତା ନାହି ଦିଲା ଦେଖା ।
ଶୁନ ଦାଶରଥି ରଥି, ଏସକଳ କଥା
ମନ ଦିୟା । ଦେହ ଆଜ୍ଞା, ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ଆମି,
ଯଥା ଯଜ୍ଞାଗାରେ ପୂଜେ ଦେବ ବୈଶ୍ୱାନରେ
ରାବଣି । ହେ ନରପାଳ, ପାଳ ସଯତନେ
ଦେବାଦେଶ! ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ଅବଶ୍ୟ ହଇବେ
ତୋମାର, ରାଘବ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ, କହିନୁ ତୋମାରେ!"

ଉତ୍ତରିଲା ସୀତାନାଥ ସଜଳ-ନୟନେ;-
"ସ୍ମରିଲେ ପୂର୍ବେର କଥା, ରକ୍ଷଃକୁଳୋତ୍ତମ
ଆକୁଳ ପରାଣ କାଁଦେ! କେମନେ ଫେଲିବ
ଏ ଭ୍ରାତୃ-ରତନେ ଆମି ଏ ଅତଳ ଜଲେ?
ହାୟ୍, ସଖେ, ମନ୍ଥରାର କୁପନ୍ଥାୟ୍ ଯବେ
ଚଳିଲା କୈକେୟୀ ମାତା, ମମ ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ
ନିର୍ଦୟ୍; ତ୍ୟଜିନୁ ଯବେ ରାଜ୍ୟଭୋଗ ଆମି
ପିତୃସତ୍ୟରକ୍ଷା ହେତୁ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାୟ୍ ତ୍ୟଜିଲ
ରାଜ୍ୟଭୋଗ ପ୍ରିୟ୍ତମ ଭ୍ରାତୃ-ପ୍ରେମ-ବଶେ!
କାଁଦିଲା ସୁମିତ୍ରା ମାତା! ଉଚ୍ଚେ ଅବରୋଧେ
କାଁଦିଲା ଊର୍ମିଳା ବଧୂ; ପୌରଜନ ଯତ –
କତ ଯେ ସାଧିଲ ସବେ, କି ଆର କହିବ?
ନା ମାନିଲ ଅନୁରୋଧ; ଆମାର ପଶ୍ଚାତେ
(ଛାୟା ଯଥା) ବନେ ଭାଇ ପଶିଲ ହରଷେ,
ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦିୟା ସୁଖେ ତରୁଣ ଯୌବନେ ।'
କହିଲା ସୁମିତ୍ରା ମାତା; -'ନୟନେର ମଣି
ଆମାର, ହରିଲି ତୁଇ, ରାଘବ! କେ ଜାନେ,
କି କୁହକବଳେ ତୁଇ ଭୁଲାଲି ବାଛାରେ?
ସଁପିନୁ ଏ ଧନ ତୋରେ । ରାଖିସ୍ ଯତନେ
ଏ ମୋର ରତନେ ତୁଇ, ଏଇ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ।'

“ନାହି କାଜ, ମିତ୍ରବର, ସୀତାୟ ଉଦ୍ଧାରି ।
ଫିରି ଯାଇ ବନବାସେ ! ଦୁର୍ବାର ସମରେ,
ଦେବ-ଦୈତ୍ୟ-ନର-ତ୍ରାସ, ରଥୀନ୍ଦ୍ର ରାବଣି !
ସୁଗ୍ରୀବ ବାହୁବଲେନ୍ଦ୍ର; ବିଶାରଦ ରଣେ
ଅଙ୍ଗଦ, ସୁଯୁବରାଜ; ବାୟୁପୁତ୍ର ହନୁ,
ଭୀମପରାକ୍ରମ ପିତା ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଯଥା;
ଧୂମ୍ରାକ୍ଷ; ସମର-କ୍ଷେତ୍ରେ ଧୂମକେତୁ-ସମ
ଅଗ୍ନିରାଶି; ନଲ, ନୀଲ; କେଶରୀ -କେଶରୀ
ବିପକ୍ଷେର ପକ୍ଷେ ଶୂର; ଆର ଯୋଧ ଯତ,
ଦେବାକୃତି, ଦେବବୀର୍ଯ୍ୟ; ତୁମି ମହାରଥୀ;–
ଏ ସବାର ସହକାରେ ନାରି ନିବାରିତେ
ଯେ ରକ୍ଷେ, କେମନେ, କହ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏକାକୀ
ଯୁଝିବେ ତାହାର ସଙ୍ଗେ ? ହାୟ, ମାୟାବିନୀ
ଆଶା ତେଁଇ, କହି, ସଖେ, ଏ ରାକ୍ଷସ-ପୁରେ,
ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ସାଗର ଲଙ୍ଘି, ଆଇନୁ ଆମରା ।”

ସହସା ଆକାଶ-ଦେଶେ, ଆକାଶ-ସମ୍ଭବା
ସରସ୍ୱତୀ ନିନାଦିଲା ମଧୁର ନିନାଦେ;
“ଉଚିତ କି ତବ, କହ, ହେ ବୈଦେହୀପତି,
ସଂଶୟିତେ ଦେବବାକ୍ୟ, ଦେବକୁଲପ୍ରିୟ
ତୁମି ? ଦେବାଦେଶ, ବଲି, କେନ ଅବହେଲ ?
ଦେଖ ଚେୟେ ଶୂନ୍ୟପାନେ ।” ଦେଖିଲା ବିସ୍ମୟେ
ରଘୁରାଜ, ଅହି ସହ ଯୁଝିଛେ ଅମ୍ବରେ
ଶିଖୀ । କେକାରବ ମିଶି ଫଣୀର ସ୍ୱନନେ,
ଭୈରବ ଆରବେ ଦେଶ ପୂରିଛେ ଚୌଦିକେ !
ପକ୍ଷଛାୟା ଆବରିଛେ, ଘନଦଲ ଯେନ,
ଗଗନ, ଜ୍ୱଲିଛେ ମାଝେ, କାଲାନଲ-ତେଜେ,
ହଲାହଲ ! ଘୋର ରଣେ ରଣିଛେ ଉଭୟେ ।

ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ଭୟେ ମହୀ କାଁପିଲା, ଘୋଷିଲ
ଉଥଲିୟା ଜଲଦଲ । କତକ୍ଷଣ ପରେ,
ଗତପ୍ରାଣ ଶିଖୀବର ପଡ଼ିଲା ଭୂତଲେ,
ଗରଜିଲା ଅଜାଗର–ବିଜୟୀ ସଂଗ୍ରାମେ ।

କହିଲା ରାବଣାନୁଜ; “ସ୍ୱଚକ୍ଷେ ଦେଖିଲା
ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାର ଆଜି; ନିରର୍ଥ ଏ ନହେ,
କହିନୁ, ବୈଦେହୀନାଥ, ବୁଝ ଭାବି ମନେ !
ନହେ ଛାୟାବାଜୀ ଇହା, ଆଶୁ ଯା ଘଟିବେ,
ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚରୂପେ ଦେବ ଦେଖାଲେ ତୋମାରେ;–
ନିର୍ବୀରିବେ ଲଙ୍କା ଆଜି ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ !”

ପ୍ରବେଶି ଶିବିରେ ତବେ ରଘୁକୁଲମଣି
ସାଜାଇଲା ପ୍ରିୟାନୁଜେ ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ରେ । ଆହା,
ଶୋଭିଲା ସୁନ୍ଦର ବୀର ସ୍କନ୍ଦ ତାରକାରି-
ସଦୃଶ । ପରିଲା ବକ୍ଷେ କବଚ ସୁମତି
ତାରାମୟ; ସାରସନେ ଝଲ ଝଲ ଝଲେ
ଝଲିଲ ଭାସ୍ୱର ଅସି ମଣ୍ଡିତ ରତନେ ।
ରବିର ପରିଧି ସମ ଦୀପେ ପୃଷ୍ଠଦେଶେ
ଫଲକ; ଦ୍ୱିରଦ-ରଦ-ନିର୍ମିତ, କାଞ୍ଚନେ
ଜଡ଼ିତ, ତାହାର ସଙ୍ଗେ ନିଷଙ୍ଗ ଦୁଲିଲ
ଶରପୂର୍ଣ୍ଣ । ବାମ ହସ୍ତେ ଧରିଲା ସାପଟି
ଦେବଧନୁଃ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର; ଭାତିଲ ମସ୍ତକେ
(ସୌରକରେ ଗଡ଼ା ଯେନ) ମୁକୁଟ, ଉଜଲି
ଚୌଦିକ; ମୁକୁଟୋପରି ଲଡ଼ିଲ ସଘନେ
ସୁଚୂଡ଼ା, କେଶରୀପୃଷ୍ଠେ ଲଡ଼ୟେ ଯେମତି
କେଶର ! ରାଘବାନୁଜ ସାଜିଲା ହରଷେ,
ତେଜସ୍ୱୀ-ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଯଥା ଦେବ ଅଂଶୁମାଲୀ !

ଶିବିର ହଇତେ ବଳୀ ବାହିରିଲା ବେଗେ-
ବ୍ୟଗ୍ର, ତୁରଙ୍ଗମ ଯଥା ଶୃଙ୍ଗକୁଳନାଦେ,
ସମରତରଙ୍ଗ ଯବେ ଉଥଳେ ନିର୍ଘୋଷେ !
ବାହିରିଲା ବୀରବର; ବାହିରିଲା ସାଥେ
ବୀରବେଶେ ବିଭୀଷଣ, ବିଭୀଷଣ ରଣେ !
ବରଷିଲା ପୁଷ୍ପ ଦେବ, ବାଜିଲ ଆକାଶେ
ମଙ୍ଗଳବାଜନା; ଶୂନ୍ୟେ ନାଚିଲ ଅପ୍ସରା,
ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ ପୂରିଲ ଜୟରବେ !
ଆକାଶେର ପାନେ ଚାହି, କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ,
ଆରାଧିଲ ରଘୁବର, "ତବ ପଦାମ୍ବୁଜେ,
ଚାୟ୍ ଗୋ ଆଶ୍ରୟ୍ ଆଜି ରାଘବ ଭିଖାରୀ,
ଅମ୍ବିକେ ! ଭୁଲ ନା, ଦେବି, ଏ ତବ କିଙ୍କରେ !
ଧର୍ମରକ୍ଷା ହେତୁ, ମାଥ, କତ ଯେ ପାଇନୁ
ଆୟାସ, ଓ ରାଙ୍ଗା ପଦେ ଅବିଦିତ ନହେ ।
ଭୁଞ୍ଜାଓ ଧର୍ମେର ଫଳ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ୍-ପ୍ରିୟେ,
ଅଭାଜନେ; ରକ୍ଷ, ସତି, ଏ ରକ୍ଷଃସମରେ,
ପ୍ରାଣାଧିକ ଭାଇ ଏଇ କିଶୋର ଲକ୍ଷ୍ମଣେ !
ଦୁର୍ଦାନ୍ତ ଦାନବେ ଦଳି, ନିସ୍ତାରିଲା ତୁମି,
ଦେବଦଳେ, ନିସ୍ତାରିନି । ନିସ୍ତାର ଅଧୀନେ,
ମହିଷମର୍ଦିନି, ମର୍ଦି ଦୁର୍ମଦ ରାକ୍ଷସେ !"

ଏଇରୂପେ ରକ୍ଷୋରିପୁ ସ୍ତୁତିଲା ସତୀରେ ।
ଯଥା ସମୀରଣ ବହେ ପରିମଳ-ଧନେ
ରାଜାଳୟେ, ଶବ୍ଦବହ ଆକାଶ ବହିଲା
ରାଘବେର ଆରାଧନା କୈଳାସ-ସଦନେ ।
ହାସିଲା ଦିବିନ୍ଦ୍ର ଦିବେ; ପବନ ଅମନି
ଚାଳାଇଲା ଆଶୁତରେ ସେ ଶବ୍ଦବାହକେ ।
ଶୁନି ସେ ସୁ-ଆରାଧନା, ନାଗେନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦିନୀ
ଆନନ୍ଦେ, ତଥାସ୍ତୁ, ବଳି ଆଶୀଷିଲା ମାତା ।
ହାସି ଦେଖା ଦିଲ ଉଷା ଉଦୟ୍-ଅଚଳେ,
ଆଶା ଯଥା, ଆହା ମରି, ଆଁଧାର ହୃଦୟେ
ଦୁଃଖତମୋବିନାଶିନୀ ! କୂଜନିଲ ପାଖୀ
ନିକୁଞ୍ଜେ, ଗୁଞ୍ଜାରି ଅଳି, ଧାଇଲ ଚୌଦିକେ
ମଧୁଜୀବୀ; ମୃଦୁଗତି ଚଳିଲା ଶର୍ବରୀ,
ତାରାଦଳେ ଲୟେ ସଙ୍ଗେ, ଉଷାର ଲଲାଟେ
ଶୋଭିଲ ଏକଟି ତାରା, ଶତ-ତାରା-ତେଜେ !
ଫୁଟିଲ କୁନ୍ତଳେ ଫୁଲ, ନବ ତାରାବଳୀ !

ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରକ୍ଷୋବରେ ରାଘବ କହିଲା;
"ସାବଧାନେ ଯାଓ, ମିତ୍ର । ଅମୂଲ ରତନେ
ରାମେର, ଭିଖାରୀ ରାମ ଅର୍ପିଛେ ତୋମାରେ,
ରଥୀବର ! ନାହି କାଜ ବୃଥା ବାକ୍ୟବ୍ୟୟେ–
ଜୀବନ, ମରଣ ମମ ଆଜି ତବ ହାତେ !"

ଆଶ୍ୱାସିଲା ମହେଷ୍ୱାସେ ବିଭୀଷଣ ବଳୀ ।
"ଦେବକୁଳପ୍ରିୟ୍ ତୁମି, ରଘୁକୁଳମଣି;
କାହାରେ ଡରାଓ, ପ୍ରଭୁ ? ଅବଶ୍ୟ ନାଶିବେ
ସମରେ ସୌମିତ୍ରି ଶୂର ମେଘନାଦ ଶୂରେ ।"

ବନ୍ଦି ରାଘବେନ୍ଦ୍ରପଦ, ଚଳିଲା ସୌମିତ୍ରି
ସହ ମିତ୍ର ବିଭୀଷଣ । ଘନ ଘନାବଳୀ
ବେଢ଼ିଲ ଦୋଁହାରେ, ଯଥା ବେଢ଼େ ହିମାନୀତେ
କୁଜଁଝଟିକା ଗିରିଶୃଙ୍ଗେ, ପୋହାଇଲେ ରାତି ।
ଚଳିଲା ଅଦୃଶ୍ୟଭାବେ ଲଙ୍କାମୁଖେ ଦୋଁହେ ।

ଯଥାୟ୍ କମଳାସନେ ବସେନ କମଳା–
ରକ୍ଷଃକୁଳ-ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ-ରକ୍ଷୋବଧୂ-ବେଶେ,
ପ୍ରବେଶିଲା ମାୟାଦେବୀ ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଦେଉଳେ ।
ହାସିୟା ଶୁଧିଲା ରମା, କେଶବବାସନା;–

“କି କାରଣେ, ମହାଦେବି, ଗତି ଏବେ ତବ
ଏ ପୁରେ ? କହ, କି ଇଚ୍ଛା ତୋମାର, ରଙ୍ଗିଣି ?”

ଉତ୍ତରିଲା ମୃଦୁ ହାସି ମାୟା ଶକ୍ତୀଶ୍ୱରୀ;–
“ସମ୍ବର, ନୀଳାମ୍ବୁସୁତେ ତେଜଃ ତବ ଆଜି;
ପଶିବେ ଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରେ ଦେବାକୃତି ରଥୀ
ସୌମିତ୍ରି; ନାଶିବେ ଶୂର, ଶିବେର ଆଦେଶେ,
ନିକୁମ୍ଭିଳା ଯଜ୍ଞାଗାରେ ଦମ୍ଭୀ ମେଘନାଦେ ।–
କାଳାନଳସମ ତେଜଃ ତବ, ତେଜସ୍ୱିନି;
କାର ସାଧ୍ୟ ବୈରିଭାବେ ପଶେ ଏ ନଗରେ ?
ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହଓ, ଦେବି, କରି ଏ ମିନତି,
ରାଘବେର ପ୍ରତି ତୁମି ! ତାର, ବରଦାନେ,
ଧର୍ମପଥ-ଗାମୀ ରାମେ, ମାଧବରମଣି !”

ବିଷାଦେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି କହିଲା ଇନ୍ଦିରା, –
“କାର ସାଧ୍ୟ, ବିଶ୍ୱଧ୍ୟେୟା, ଅବହେଳେ ତବ
ଆଜ୍ଞା ? କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣ ମମ କାଁଦେ ଗୋ ସ୍ମରିଲେ
ଏସକଳ କଥା । ହାୟ, କତ ଯେ ଆଦରେ
ପୂଜେ ମୋରେ ରକ୍ଷଃଶ୍ରେଷ୍ଠ, ରାଣୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ,
କି ଆର କହିବ ତାର ? କିନ୍ତୁ ନିଜ ଦୋଷେ
ମଜେ ରକ୍ଷଃକୁଳନିଧି ! ସମ୍ବରିବ, ଦେବି,
ତେଜଃ; -ପ୍ରାକ୍ତନେର ଗତି କାର ସାଧ୍ୟ ରୋଧେ ?

କହ ସୌମିତ୍ରିରେ ତୁମି ପଶିତେ ନଗରେ
ନିର୍ଭୟେ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୟେ ବର ଦିନୁ ଆମି,
ସଂହାରିବେ ଏ ସଂଗ୍ରାମେ ସୁମିତ୍ରାନନ୍ଦନ
ବଳୀ -ଅରିନ୍ଦମ ମନ୍ଦୋଦରୀର ନନ୍ଦନେ !”

ଚଳିଲା ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାରେ କେଶବବାସନା –
ସୁରମା, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଫୁଲ ପ୍ରତ୍ୟୂଷେ ଯେମତି
ଶିଶିର-ଆସାରେ ଧୌତ ! ଚଳିଲା ରଙ୍ଗିଣୀ
ସଙ୍ଗେ ମାୟା । ଶୁଖାଇଲ ରମ୍ଭାତରୁରାଜି;
ଭାଙ୍ଗିଲ ମଙ୍ଗଳଘଟ; ଶୁଷିଲା ମେଦିନୀ
ବାରି । ରାଙ୍ଗା ପାୟେ ଆସି ମିଶିଲ ସତ୍ୱରେ
ତେଜୋରାଶି, ଯଥା ପଶେ, ନିଶା-ଅବସାନେ,
ସୁଧାକର-କର-ଜାଳ ରବି-କର-ଜାଳେ !
ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟା ହଇଲ ଲଙ୍କା; ହାରାଇଲେ, ମରି !
କୁନ୍ତଳଶୋଭନ ମଣି ଫଣିନୀ ଯେମନି !
ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ ଦୂରେ ଘୋଷିଲା ସହସା
ଘନଦଳ; ବୃଷ୍ଟିଛଳେ ଗଗନ କାଁଦିଲା;
କଲ୍ଲୋଳିଲା ଜଳପତି; କାଁପିଲା ବସୁଧା,
ଆକ୍ଷେପେ, ରେ ରକ୍ଷଃପୁରି, ତୋର ଏ ବିପଦେ,
ଜଗତେର ଅଳଙ୍କାର ତୁଇ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟି !

ପ୍ରାଚୀରେ ଉଠିୟା ଦୋଁହେ ହେରିଲା ଅଦୂରେ
ଦେବାକୃତି ସୌମିତ୍ରିରେ, କୁଜ୍ଝଟିକାବୃତ
ଯେନ ଦେବ ତ୍ୱିଷାମ୍ପତି, କିମ୍ବା ବିଭାବସୁ
ଧୂମପୁଞ୍ଜେ । ସାଥେ ସାଥେ ବିଭୀଷଣ ରଥୀ –
ବାୟୁସଖା ସହ ବାୟୁ - ଦୁର୍ବାର ସମରେ ।
କେ ଆଜି ରକ୍ଷିବେ, ହାୟ, ରାକ୍ଷସଭରସା
ରାବଣିରେ ! ଘନ ବନେ, ହେରି ଦୂରେ ଯଥା
ମୃଗବରେ, ଚଳେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଗୁଳ୍ମ-ଆବରଣେ,
ସୁଯୋଗପ୍ରୟାସୀ, କିମ୍ବା ନଦୀଗର୍ଭେ ଯଥା
ଅବଗାହକେରେ ଦୂରେ ନିରଖିୟା, ବେଗେ
ଯମଚକ୍ରରୂପୀ ନକ୍ର ଧାୟ ତାର ପାନେ
ଅଦୃଶ୍ୟେ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୂର, ବଧିତେ ରାକ୍ଷସେ,
ସହ ମିତ୍ର ବିଭୀଷଣ, ଚଳିଲା ସତ୍ୱରେ ।

ବିଷାଦେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି, ବିଦାୟି ମାୟାରେ,
ସ୍ୱମନ୍ଦିରେ ଗେଲା ଚଳି ଇନ୍ଦିରା ସୁନ୍ଦରୀ ।
କାଁଦିଲା ମାଧବପ୍ରିୟା ! ଉଲ୍ଲାସେ ଶୁଷିଲା
ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ ବସୁନ୍ଧରା -ଶୁଷେ ଶୁକ୍ତି ଯଥା
ଯତନେ, ହେ କାଦମ୍ବିନି, ନୟନାମ୍ବୁ ତବ
ଅମୂଲ୍ୟ ମୁକୁତାଫଳ ଫଳେ ଯାର ଗୁଣେ
ଭାତେ ଯବେ ସ୍ୱାତୀ ସତୀ ଗଗନମଣ୍ଡଳେ ।

ପ୍ରବଳ ମାୟାର ବଳେ ପଶିଲା ନଗରେ
ବୀରଦ୍ୱୟ । ସୌମିତ୍ରିର ପରଶେ ଖୁଲିଲ
ଦୁୟାର ଅଶନି-ନାଦେ; କିନ୍ତୁ କାର କାନେ
ପଶିଲ ଆରାବ ? ହାୟ ! ରକ୍ଷୋରଥୀ ଯତ
ମାୟାର ଛଳନେ ଅନ୍ଧ, କେହ ନା ଦେଖିଲା
ଦୁରନ୍ତ କୃତାନ୍ତଦୂତସମ ରିପୁଦ୍ୱୟେ,
କୁସୁମ-ରାଶିତେ ଅହି ପଶିଲ କୌଶଳେ !

ସବିସ୍ମୟେ ରାମାନୁଜ ଦେଖିଲା ଚୌଦିକେ
ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ଦ୍ୱାରେ; -ମାତଙ୍ଗେ, ନିଷାଦୀ
ତୁରଙ୍ଗମେ ସାଦୀବୃନ୍ଦ, ମହାରଥୀ ରଥେ
ଭୂତଳେ ଶମନଦୂତ ପଦାତିକ ଯତ-
ଭୀମାକୃତି ଭୀମବୀର୍ଯ, ଅଜେୟ ସଂଗ୍ରାମେ !
କାଳାନଳ-ସମ ବିଭା ଉଠିଛେ ଆକାଶେ !

ହେରିଲା ସଭୟେ ବଳୀ ସର୍ବଭୁକରୂପୀ
ବିରୂପାକ୍ଷ ମହାରକ୍ଷଃ, ପ୍ରକ୍ଷ୍ୱେଡ଼ନଧାରୀ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୟନ୍ଦନାରୂଢ଼; ତାଳବୃକ୍ଷାକୃତି
ଦୀର୍ଘ ତାଳଜଙ୍ଘା ଶୂର -ଗଦାଧର ଯଥା
ମୁର-ଅରି; ଗଜପୃଷ୍ଠେ କାଳନେମି, ବଳେ
ରିପୁକୁଳକାଳ ବଳୀ; ବିଶାରଦ ରଣେ,
ରଣପ୍ରିୟ, ବୀରମଦେ ପ୍ରମତ୍ତ ସତତ
ପ୍ରମତ୍ତ, ଚିକ୍ଷୁର ରକ୍ଷଃ ଯକ୍ଷପତିସମ; –
ଆଉ ଆଉ ମହାବଳୀ, ଦେବଦୈତ୍ୟନର-
ଚିରତ୍ରାସ ! ଧୀରେ ଧୀରେ, ଚଳିଲା ଦୁଜନେ;
ନୀରବେ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱେ ହେରିଲା ସୌମିତ୍ରି
ଶତ ଶତ ହେମ-ହର୍ମ୍ୟ, ଦେଉଳ, ବିପଣି,
ଉଦ୍ୟାନ, ସରସୀ, ଉତ୍ସ; ଅଶ୍ୱ ଅଶ୍ୱାଳୟେ,
ଗଜାଳୟେ ଗଜବୃନ୍ଦ, ସ୍ୟନ୍ଦନ ଅଗଣ୍ୟ
ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ; ଅସ୍ତ୍ରଶାଳା, ଚାରୁ ନାଟ୍ୟଶାଳା,
ମଣ୍ଡିତ ରତନେ, ମରି ! ଯଥା ସୁରପୁରେ !–
ଲଙ୍କାର ବିଭବ ଯତ କେ ପାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତେ–
ଦେବଲୋଭ, ଦୈତ୍ୟକୁଳ-ମାତ୍ସର୍ଯ ? କେ ପାରେ
ଗଣିତେ ସାଗରେ ରତ୍ନ, ନକ୍ଷତ୍ର ଆକାଶେ ?

ନଗର ମାଝାରେ ଶୂର ହେରିଲା କୌତୁକେ
ରକ୍ଷୋରାଜ-ରାଜଗୃହ । ଭାତେ ସାରି ସାରି
କାଞ୍ଚନହୀରକସ୍ତମ୍ଭ, ଗଗନ ପରଶେ
ଗୃହଚୂଡ଼, ହେମକୂଟଶୃଙ୍ଗାବଳୀ ଯଥା
ବିଭାମୟୀ । ହସ୍ତିଦନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି ସହ
ଶୋଭିଛେ ଗବାକ୍ଷେ, ଦ୍ୱାରେ, ଚକ୍ଷୁଃ ବିନୋଦିୟା,
ତୁଷାରରାଶିତେ ଶୋଭେ ପ୍ରଭାତେ ଯେମତି
ସୌରକର ! ସବିସ୍ମୟେ ଚାହି ମହାଯଶାଃ
ସୌମିତ୍ରି, ଶୂରେନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର ବିଭୀଷଣ ପାନେ,
କହିଲା–"ଅଗ୍ରଜ ତବ ଧନ୍ୟ ରାଜକୁଳେ,
ରକ୍ଷୋବର, ମହିମାର ଅର୍ଣ୍ଣବ ଜଗତେ ।
ଏହେନ ବିଭବ, ଆହା, କାର ଭବତଳେ ?"

ବିଷାଦେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ଉତ୍ତରିଲା ବଳୀ
ବିଭୀଷଣ-"ଯା କହିଲେ ସତ୍ୟ, ଶୂରମଣି !
ଏହେନ ବିଭବ, ହାୟ, କାର ଭବତଳେ ?
କିନ୍ତୁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ କିଛୁ ନହେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଏକ ଯାୟ ଆର ଆସେ, ଜଗତେର ରୀତି, -
ସାଗରତରଙ୍ଗ ଯଥା ! ଚଳ ତ୍ୱରା କରି,
ରଥୀବର, ସାଧ କାଜ ବଧି ମେଘନାଦେ;
ଅମରତା ଲଭ, ଦେବ, ଯଶସୁଧା-ପାନେ ।"

ସତ୍ୱରେ ଚଳିଲା ଦୌଁହେ, ମାୟାର ପ୍ରସାଦେ
ଅଦୃଶ୍ୟ ! ରାକ୍ଷସବଧୂ, ମୃଗାକ୍ଷୀଗଞ୍ଜିନୀ
ଦେଖିଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବଳୀ ସରୋବରକୂଳେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-କଳସି କାଁଖେ, ମଧୁର ଅଧରେ
ସୁହାସି ! କମଳ ଫୁଲ ଫୋଟେ ଜଳାଶୟେ
ପ୍ରଭାତେ ! କୋଥାଓ ରଥୀ ବାହିରିଛେ ବେଗେ
ଭୀମକାୟ; ପଦାତିକ, ଆୟସୀ-ଆବୃତ,
ତ୍ୟଜି ଫୁଲଶଯ୍ୟା; କେହ ଶୃଙ୍ଗ ନିନାଦିଛେ
ଭୈରବେ ନିବାରି ନିଦ୍ରା; ସାଜାଇଛେ ବାଜୀ
ବାଜୀପାଳ; ଗର୍ଜି ଗଜ ସାପଟେ ପ୍ରମଦେ
ମୁଦ୍ଗର; ଶୋଭିଛେ ପଟ୍ଟ-ଆବରଣ ପିଠେ,
ଝାଲରେ ମୁକୁତାପାଁତି; ତୁଳିଛେ ଯତନେ
ସାରଥି ବିବିଧ ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଧ୍ୱଜ ରଥେ ।
ବାଜିଛେ ମନ୍ଦିରବୃନ୍ଦେ ପ୍ରଭାତୀ ବାଜନା,
ହାୟ ରେ, ସୁମନୋହର, ବଙ୍ଗଗୃହେ ଯଥା
ଦେବଦୋଳୋତ୍ସବ ବାଦ୍ୟ; ଦେବଦଳ ଯବେ,
ଆବିର୍ଭାବି ଭବତଳେ, ପୂଜେନ ରମେଶେ !
ଅବଚୟି ଫୁଲଚୟ, ଚଳିଛେ ମାଳିନୀ
କୋଥାଓ, ଆମୋଦି ପଥ ଫୁଲ-ପରିମଳେ
ଉଜଳି ଚୌଦିକ ରୂପେ, ଫୁଲକୁଳସଖୀ
ଉଷା ଯଥା ! କୋଥାଓ ବା ଦଧି ଦୁଗ୍ଧ ଭାରେ
ଲଇୟା, ଧାଇଛେ ଭାରୀ; -କ୍ରମଷ ବାଡ଼ିଛେ
କଲ୍ଲୋଳ, ଜାଗିଛେ ପୁରେ ପୁରବାସୀ ଯତ ।

କେହ କହେ, -"ଚଳ, ଓହେ ଉଠିଗେ ପ୍ରାଚୀରେ ।
ନା ପାଇବ ସ୍ଥାନ ଯଦି ନା ଯାଇ ସକାଳେ
ହେରିତେ ଅଦ୍ଭୁତ ଯୁଦ୍ଧ । ଜୁଡ଼ାଇବ ଆଁଖି
ଦେଖି ଆଜି ଯୁବରାଜେ ସମର-ସାଜନେ,
ଆର ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ସବେ ।" କେହ ଉତ୍ତରିଛେ
ପ୍ରଗଲ୍‌ଭେ, -"କି କାଜ, କହ, ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ ?
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ନାଶିବେ ରାମେ ଅନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ
ଯୁବରାଜ, ତାଁର ଶରେ କେ ସ୍ଥିର ଜଗତେ ?
ଦହିବେ ବିପକ୍ଷଦଳେ, ଶୁଷ୍କ ତୃଣେ ଯଥା
ଦହେ ବହ୍ନି, ରିପୁଦମୀ ! ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଘାତେ
ଦଣ୍ଡି ତାତ ବିଭୀଷଣେ, ବାଁଧିବେ ଅଧମେ ।
ରାଜପ୍ରସାଦେର ହେତୁ ଅବଶ୍ୟ ଆସିବେ
ରଣଜୟୀ ସଭାତଳେ; ଚଳ ସଭାତଳେ ।"

କତ ଯେ ଶୁନିଲା ବଳୀ, କତ ଯେ ଦେଖିଲା,
କି ଆର କହିବେ କବି ? ହାସି ମନେ ମନେ,
ଦେବାକୃତି, ଦେବବୀର୍ଯ୍ୟ, ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ
ଚଳିଲା ଯଶସ୍ୱୀ, ସଙ୍ଗେ ବିଭୀଷଣ ରଥୀ;–
ନିକୁମ୍ଭିଲା ଯଜ୍ଞାଗାର ଶୋଭିଲ ଅଦୂରେ ।

କୁଶାସନେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ ପୂଜେ ଇଷ୍ଟଦେବେ
ନିଭୃତେ; କୌଷିକ ବସ୍ତ୍ର, କୌଷିକ ଉତ୍ତରୀ,
ଚନ୍ଦନେର ଫୋଁଟା ଭାଳେ, ଫୁଲମାଳା ଗଳେ ।
ପୁଡ଼େ ଧୂପଦାନେ ଧୂପ; ଜ୍ୱଳିଛେ ଚୌଦିକେ

ପୂତ ଘୃତରସେ ଦୀପ; ପୁଷ୍ପ ରାଶି ରାଶି,
ଗଣ୍ଡାରେର ଶୃଙ୍ଗେ ଗଢ଼ା କୋଷା କୋଷୀ, ଭରା
ହେ ଜାହ୍ନବି, ତବ ଜଳେ, କଳୁଷନାଶିନୀ
ତୁମି ! ପାଶେ ହେମ-ଘଣ୍ଟା, ଉପହାର ନାନା,
ହେମ-ପାତ୍ରେ; ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାର; – ବସେଛେ ଏକାକୀ
ରଥୀନ୍ଦ୍ର, ନିମଗ୍ନ ତପେ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଯେନ –
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର–କୈଳାସଗିରି, ତବ ଉଚ୍ଚ ଚୂଡ଼େ ।

ଯଥା କ୍ଷୁଧାତୁର ବ୍ୟାଘ୍ର ପଶେ ଗୋଷ୍ଠଗୃହେ
ଯମଦୂତ, ଭୀମବାହୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଶିଲା
ମାୟାବଲେ ଦେବାଳୟେ । ଝନ୍‌ଝନିଲ ଅସି
ପିଧାନେ, ଧ୍ୱନିଲ ବାଜି ତୂଣୀର-ଫଲକେ,
କାଁପିଲ ମନ୍ଦିର ଘନ ବୀରପଦଭରେ ।

ଚମକି ମୁଦିତ ଆଁଖି ମେଲିଲା ରାବଣି ।
ଦେଖିଲା ସମ୍ମୁଖେ ବଳୀ ଦେବାକୃତି ରଥୀ –
ତେଜସ୍ୱୀ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଯଥା ଦେବ ଅଂଶୁମାଳୀ !

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣମି ଶୂର, କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ,
କହିଲା, "ହେ ବିଭାବସୁ, ଶୁଭ କ୍ଷଣେ ଆଜି
ପୂଜିଲ ତୋମାରେ ଦାସ, ତେଁଇ, ପ୍ରଭୁ, ତୁମି
ପବିତ୍ରିଲା ଲଙ୍କାପୁରୀ ଓ ପଦ ଅର୍ପଣେ !
କିନ୍ତୁ କି କାରଣେ, କହ, ତେଜସ୍ୱି, ଆଇଲା
ରକ୍ଷଃକୁଳରିପୁ ନର ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ରୂପେ
ପ୍ରସାଦିତେ ଏ ଅଧୀନେ ? ଏ କି ଲୀଳା ତବ,
ପ୍ରଭାମୟ ?" ପୁନଃ ବଳୀ ନମିଲା ଭୂତଳେ ।

ଉତ୍ତରିଲା ବୀରଦର୍ପେ ରୌଦ୍ର ଦାଶରଥି;–
"ନହି ବିଭାବସୁ ଆମି, ଦେଖ ନିରଖିୟା,
ରାବଣି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମ, ଜନ୍ମ ରଘୁକୁଳେ !
ସଂହାରିତେ, ବୀରସିଂହ, ତୋମାୟ ସଂଗ୍ରାମେ
ଆଗମନ ହେଥା ମମ; ଦେହ ରଣ ମୋରେ
ଅବିଲମ୍ବେ ।" ଯଥା ପଥେ ସହସା ହେରିଲେ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଫଣା ଫଣୀଶ୍ୱରେ, ତ୍ରାସେ ହୀନଗତି
ପଥିକ, ଚାହିଲା ବଳୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ପାନେ ।
ସଭୟ ହଇଲ ଆଜି ଭୟଶୂନ୍ୟ ହିୟା !
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଉତ୍ତାପେ ପିଣ୍ଡ, ହାୟ ରେ, ଗଳିଲ !
ଗ୍ରାସିଲ ମିହିରେ ରାହୁ, ସହସା ଆଁଧାରି
ତେଜଃପୁଞ୍ଜ । ଅମ୍ବୁନାଥେ ନିଦାଘ ଶୁଷିଲ !
ପଶିଲ କୌଶଲେ କଳି ନଳେର ଶରୀରେ !

ବିସ୍ମୟେ କହିଲା ଶୂର; "ସତ୍ୟ ଯଦି ତୁମି
ରାମାନୁଜ, କହ, ରଥି, କି ଛଳେ ପଶିଲା
ରକ୍ଷୋରାଜପୁରେ ଆଜି ? ରକ୍ଷଃ ଶତ ଶତ,
ଯକ୍ଷପତିତ୍ରାସ ବଳେ, ଭୀମ ଅସ୍ତ୍ରପାଣି,
ରକ୍ଷିଛେ ନଗର-ଦ୍ୱାର, ଶୃଙ୍ଗଧରସମ
ଏ ପୁର-ପ୍ରାଚୀର ଉଚ୍ଚ; ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ
ଭ୍ରମିଛେ ଅୟୁତ ଯୋଧ ଚକ୍ରାବଳୀରୂପେ;-
କୋନ୍ ମାୟାବଳେ, ବଳି, ଭୁଲାଲେ ଏ ସବେ ?
ମାନବକୁଳସମ୍ଭବ, ଦେବକୁଳୋଦ୍ଭବେ
କେ ଆଛେ ରଥୀ ଏ ବିଶ୍ୱେ, ବିମୁଖୟେ ରଣେ
ଏକାକୀ ଏ ରକ୍ଷୋବୃନ୍ଦେ ? ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚେ ତବେ
କେନ ବଞ୍ଚାଇଛ ଦାସେ, କହ ତା ଦାସେରେ,
ସର୍ବଭୁକ ? କି କୌତୁକ ଏ ତବ, କୌତୁକି ?
ନହେ ନିରାକାର ଦେବ, ସୌମିତ୍ରି; କେମନେ
ଏ ମନ୍ଦିରେ ପଶିବେ ସେ ? ଏଖନଓ ଦେଖ
ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାର ! ବର, ପ୍ରଭୁ, ଦେହ ଏ କିଙ୍କରେ
ନିଃଶଙ୍କା କରିବ ଲଙ୍କା ବଧିୟା ରାଘବେ

ଆଜି, ଖେଦାଇବ ଦୂରେ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା-ଅଧିପେ,
ବାଁଧି ଆନି ରାଜପଦେ ଦିବ ବିଭୀଷଣେ
ରାଜଦ୍ରୋହୀ । ଓଇ ଶୁନ, ନାଦିଛେ ଚୌଦିକେ
ଶୃଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗନାଦିଗ୍ରାମ ! ବିଳମ୍ବିଲେ ଆମି,
ଭଗ୍ନୋଦ୍ୟମ ରକ୍ଷଃ-ଚମୂ, ବିଦାଓ ଆମାରେ ।"

ଉତ୍ତରିଳା ଦେବାକୃତି ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ,-
"କୃତାନ୍ତ ଆମି ରେ ତୋର, ଦୁରନ୍ତ ରାବଣି !
ମାଟି କାଟି ଦଂଶେ ସର୍ପ ଆୟୁହୀନ ଜନେ !
ମଦେ ମତ୍ତ ସଦା ତୁଇ; ଦେବ-ବଳେ ବଳୀ,
ତବୁ ଅବହେଳା, ମୂଢ଼, କରିସ୍ ସତତ
ଦେବକୁଳେ । ଏତ ଦିନେ ମଜିଲି ଦୁର୍ମତି;
ଦେବାଦେଶେ ରଣେ ଆମି ଆହ୍ୱାନି ରେ ତୋରେ !"

ଏତେକ କହିୟା ବଳୀ ଉଳଙ୍ଗିଲା ଅସି
ଭୈରବେ ! ଝଳସି ଆଁଖି କାଳାନଳ-ତେଜେ,
ଭାତିଳ କୃପାଣବର, ଶକ୍ରକରେ ଯଥା
ଇରମ୍ମଦମୟ ବଜ୍ର । କହିଲା ରାବଣି,-
"ସତ୍ୟ ଯଦି ରାମାନୁଜ ତୁମି, ଭୀମବାହୁ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସଂଗ୍ରାମ-ସାଧ ଅବଶ୍ୟ ମିଟାବ
ମହାହବେ ଆମି ତବ, ବିରତ କି କଭୁ
ରଣରଙ୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ ? ଆତିଥେୟ ସେବା,
ତିଷ୍ଠି, ଲହ, ଶୂରଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପ୍ରଥମେ ଏ ଧାମେ-
ରକ୍ଷୋରିପୁ ତୁମି, ତବୁ ଅତିଥି ହେ ଏବେ ।
ସାଜି ବୀରସାଜେ ଆମି । ନିରସ୍ତ୍ର ଯେ ଅରି,
ନହେ ରଥୀକୁଳପ୍ରଥା ଆଘାତିତେ ତାରେ ।
ଏ ବିଧି, ହେ ବୀରବର । ଅବିଦିତ ନହେ,
କ୍ଷତ୍ର ତୁମି, ତବ କାଛେ; —କି ଆର କହିବ ?"

ଜଳଦ-ପ୍ରତିମ ସ୍ୱନେ କହିଲା ସୌମିତ୍ରି,-
"ଆନାୟ ମାଝାରେ ବାଘେ ପାଇଲେ କି କଭୁ
ଛାଡ଼େ ରେ କିରାତ ତାରେ ? ବଧିବ ଏଖନି,
ଅବୋଧ, ତେମତି ତୋରେ ! ଜନ୍ମ ରକ୍ଷଃକୁଳେ
ତୋର, କ୍ଷତ୍ରଧର୍ମ, ପାପି, କି ହେତୁ ପାଳିବ
ତୋର ସଙ୍ଗେ ? ମାରି ଅରି, ପାରି ଯେ କୌଶଳେ !"

କହିଲା ବାସବଜେତା, (ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯଥା
ହେରି ସପ୍ତ ଶୂରେ ଶୂର ତପ୍ତଲୌହାକୃତି
ରୋଷେ !) "କ୍ଷତ୍ରକୁଳଗ୍ଲାନି, ଶତ ଧିକ୍ ତୋରେ,
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ନିର୍ଲଜ୍ଜ ତୁଇ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜେ
ରୋଧିବେ ଶ୍ରବଣପଥ ଘୃଣାୟ, ଶୁନିଲେ
ନାମ ତୋର ରଥୀବୃନ୍ଦ ! ତସ୍କର ଯେମତି,
ପଶିଲି ଏ ଗୃହେ ତୁଇ; ତସ୍କର-ସଦୃଶ
ଶାସ୍ତିୟା ନିରସ୍ତ୍ର ତୋରେ କରିବ ଏଖନି !
ପଶେ ଯଦି କାକୋଦର ଗରୁଡ଼େର ନୀଡ଼େ
ଫିରି କି ସେ ଯାୟ କଭୁ ଆପନ ବିବରେ,
ପାମର ? କେ ତୋରେ ହେଥା ଆନିଳ ଦୁର୍ମତି ?"

ଚକ୍ଷେର ନିମିଷେ କୋଷା ତୁଳି ଭୀମବାହୁ
ନିକ୍ଷେପିଲା ଘୋର ନାଦେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ଶିରେ ।
ପଡ଼ିଲା ଭୂତଳେ ବଳୀ ଭୀମ ପ୍ରହରଣେ,
ପଡ଼େ ତରୁରାଜ ଯଥା ପ୍ରଭଞ୍ଜନବଳେ
ମଡ଼ମଡ଼େ ! ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ର ବାଜିଳ ଝନ୍‌ଝନି,
କାଁପିଳ ଦେଉଳ ଯେନ ଘୋର ଭୂକମ୍ପନେ !
ବହିଳ ରୁଧିର-ଧାରା ! ଧରିଲା ସତ୍ୱରେ
ଦେବ-ଅସି ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍; —ନାରିଲା ତୁଳିତେ
ତାହାୟ ! କାର୍ମୁକ ଧରି କର୍ଷିଲା; ରହିଳ

ସୌମିତ୍ରିର ହାତେ ଧନୁଃ ! ସାପଟିଲା କୋପେ
ଫଳକ; ବିଫଳ ବଳ ସେ କାଜ ସାଧନେ !
ଯଥା ଶୁଣ୍ଡଧର ଟାନେ ଶୁଣ୍ଡେ ଜଡ଼ାଇୟା
ଶୃଙ୍ଗଧରଶୃଙ୍ଗେ ବୃଥା, ଟାନିଲା ତୂଣୀରେ
ଶୂରେନ୍ଦ୍ର । ମାୟାର ମାୟା କେ ବୁଝେ ଜଗତେ !
ଚାହିଲା ଦୁୟାର ପାନେ ଅଭିମାନେ ମାନୀ ।
ସଚକିତେ ବୀରବର ଦେଖିଲା ସମ୍ମୁଖେ
ଭୀମତମ ଶୂଳ ହସ୍ତେ, ଧୂମକେତୁସମ
ଖୁଲ୍ଲତାତ ବିଭୀଷଣେ–ବିଭୀଷଣ ରଣେ !
"ଏତ କ୍ଷଣେ"–ଅରିନ୍ଦମ କହିଲା ବିଷାଦେ–
"ଜାନିନୁ କେମନେ ଆସି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଶିଲ
ରକ୍ଷଃପୁରେ । ହାୟ, ତାତ, ଉଚିତ କି ତବ
ଏ କାଜ, ନିକଷା ସତୀ ତୋମାର ଜନନୀ,
ସହୋଦର ରକ୍ଷଃଶ୍ରେଷ୍ଠ ? ଶୂଳୀଶମ୍ଭୁନିଭ
କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ? ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର ବାସବବିଜୟୀ ?
ନିଜ ଗୃହପଥ, ତାତ, ଦେଖାଓ ତସ୍କରେ ?
ଚଣ୍ଡାଳେ ବସାଓ ଆନି ରାଜାର ଆଳୟେ ?
କିନ୍ତୁ ନାହି ଗଞ୍ଜି ତୋମା, ଗୁରୁଜନ ତୁମି
ପିତୃତୁଲ୍ୟ । ଛାଡ଼ ଦ୍ୱାର, ଯାବ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରେ,
ପାଠାଇବ ରାମାନୁଜେ ଶମନ-ଭବନେ,
ଲଙ୍କାର କଳଙ୍କ ଆଜି ଭୁଞ୍ଜିବ ଆହବେ ।"

ଉତ୍ତରିଲା ବିଭୀଷଣ, "ବୃଥା ଏ ସାଧନା,
ଧୀମାନ ! ରାଘବଦାସ ଆମି, କି ପ୍ରକାରେ
ତାଁହାର ବିପକ୍ଷ କାଜ କରିବ, ରକ୍ଷିତେ
ଅନୁରୋଧ ?" ଉତ୍ତରିଲା କାତରେ ରାବଣି;–
"ହେ ପିତୃବ୍ୟ, ତବ ବାକ୍ୟେ ଇଚ୍ଛି ମରିବାରେ !
ରାଘବେର ଦାସ ତୁମି ? କେମନେ ଓ ମୁଖେ
ଆନିଲେ ଏ କଥା, ତାତ, କହ ତା ଦାସେରେ !
ସ୍ଥାପିଲା ବିଧୁରେ ବିଧି ସ୍ଥାଣୁର ଲଲାଟେ;
ପଡ଼ି କି ଭୂତଳେ ଶଶୀ ଯାନ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି
ଧୂଳାୟ ? ହେ ରକ୍ଷୋରଥି, ଭୁଲିଲେ କେମନେ
କେ ତୁମି ? ଜନମ ତବ କୋନ୍ ମହାକୁଳେ ?
କେ ବା ସେ ଅଧମ ରାମ ? ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରୋବରେ
କରେ କେଳି ରାଜହଂସ ପଙ୍କଜକାନନେ;
ଯାୟ କି ସେ କଭୁ, ପ୍ରଭୁ, ପଙ୍କିଳ ସଲିଳେ,
ଶୈବାଳଦଳେର ଧାମ ? ମୃଗେନ୍ଦ୍ରକେଶରୀ,
କବେ, ହେ ବୀରକେଶରି, ସମ୍ଭାଷେ ଶୃଗାଳେ
ମିତ୍ରଭାବେ ? ଅଜ୍ଞ ଦାସ, ବିଜ୍ଞତମ ତୁମି,
ଅବିଦିତ ନହେ କିଛୁ ତୋମାର ଚରଣେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ରମତି ନର, ଶୂର ଲକ୍ଷ୍ମଣ; ନହିଲେ
ଅସ୍ତ୍ରହୀନ ଯୋଧେ କି ସେ ସମ୍ବୋଧେ ସଂଗ୍ରାମେ ?
କହ, ମହାରଥି, ଏ କି ମହାରଥୀପ୍ରଥା ?
ନାହି ଶିଶୁ ଲଙ୍କାପୁରେ, ଶୁନି ନା ହାସିବେ
ଏ କଥା ? ଛାଡ଼ହ ପଥ; ଆସିବ ଫିରିୟା
ଏଖନି ! ଦେଖିବ ଆଜି, କୋନ୍ ଦେବବଳେ,
ବିମୁଖେ ସମରେ ମୋରେ ସୌମିତ୍ରି କୁମତି !
ଦେବ-ଦୈତ୍ୟ-ନର-ରଣେ, ସ୍ୱଚକ୍ଷେ ଦେଖେଛ,
ରକ୍ଷଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପରାକ୍ରମ ଦାସେର ! କି ଦେଖି
ଡରିବେ ଏ ଦାସ ହେନ ଦୁର୍ବଳ ମାନବେ ?
ନିକୁମ୍ଭିଳା ଯଜ୍ଞାଗାରେ ପ୍ରଗଲ୍‌ଭେ ପଶିଲ
ଦମ୍ଭୀ; ଆଜ୍ଞା କର ଦାସେ, ଶାସ୍ତି ନରାଧମେ ।
ତବ ଜନ୍ମପୁରେ, ତାତ, ପଦାର୍ପଣ କରେ
ବନବାସୀ ! ହେ ବିଧାଥ, ନନ୍ଦନ-କାନନେ
ଭ୍ରମେ ଦୁରାଚାର ଦୈତ୍ୟ ? ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କମଲେ

କୀଟବାସ ? କହ ତାତ, ସହିବ କେମନେ,
ହେନ ଅପମାନ ଆମି, -ଭ୍ରାତୃ-ପୁତ୍ର ତବ ?
ତୁମିଓ, ହେ ରକ୍ଷୋମଣି, ସହିଛ କେମନେ ?"

ମହାମନ୍ତ୍ର-ବଳେ ଯଥା ନମ୍ରଶିର୍ ଫଣୀ,
ମଳିନବଦନ ଲାଜେ, ଉତ୍ତରିଲା ରଥୀ
ରାବଣ-ଅନୁଜ, ଲକ୍ଷି ରାବଣ-ଆତ୍ମଜେ;
"ନହି ଦୋଷୀ ଆମି, ବତ୍ସ, ବୃଥା ଭର୍ତ୍ସ ମୋରେ
ତୁମି ! ନିଜ କର୍ମ-ଦୋଷେ, ହାୟ, ମଜାଇଲା
ଏ କନକ-ଲଙ୍କା ରାଜା, ମଜିଲା ଆପନି !
ବିରତ ସତତ ପାପେ ଦେବକୁଳ; ଏବେ
ପାପପୂର୍ଣ୍ଣ ଲଙ୍କାପୁରୀ; ପ୍ରଳୟେ ଯେମତି
ବସୁଧା, ଡୁବିଛେ ଲଙ୍କା ଏ କାଳସଲିଳେ !
ରାଘବେର ପଦାଶ୍ରୟେ ରକ୍ଷାର୍ଥେ ଆଶ୍ରୟୀ
ତେଇଁ ଆମି ! ପରଦୋଷେ କେ ଚାହେ ମଜିତେ ?"

ରୁଷିଲା ବାସବତ୍ରାସ । ଗମ୍ଭୀରେ ଯେମତି
ନିଶୀଥେ ଅମ୍ବରେ ମନ୍ଦ୍ରେ ଜୀମୂତେନ୍ଦ୍ର କୋପି,
କହିଲା ବୀରେନ୍ଦ୍ର ବଳୀ,-"ଧର୍ମପଥଗାମୀ,
ହେ ରାକ୍ଷସରାଜାନୁଜ, ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ
ତୁମି;–କୋନ୍ ଧର୍ମମତେ, କହ ଦାସେ, ଶୁନି,
ଜ୍ଞାତିତ୍ୱ, ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ, ଜାତି– ଏସକଳେ ଦିଲା
ଜଳାଞ୍ଜଳି ? ଶାସ୍ତ୍ରେ ବଳେ, ଗୁଣବାନ ଯଦି
ପରଜନ, ଗୁଣହୀନ ସ୍ୱଜନ, ତଥାପି
ନିର୍ଗୁଣ ସ୍ୱଜନ ଶ୍ରେୟଃ, ପର୍ ପର୍ ସଦା !
ଏ ଶିକ୍ଷା, ହେ ରକ୍ଷୋବର, କୋଥାୟ୍ ଶିଖିଲେ ?
କିନ୍ତୁ ବୃଥା ଗଞ୍ଜି ତୋମା ! ହେନ ସହବାସେ,
ହେ ପିତୃବ୍ୟ, ବର୍ବରତା କେନ ନା ଶିଖିବେ ?
ଗତି ଯାର ନୀଚ ସହ, ନୀଚ ସେ ଦୁର୍ମତି ।"

ହେଥାୟ୍ ଚେତନ ପାଇ ମାୟାର ଯତନେ
ସୌମିତ୍ରି, ହୁଙ୍କାରେ ଧନୁଃ ଟଙ୍କାରିଲା ବଳୀ ।
ସନ୍ଧାନି ବିନ୍ଧିଲା ଶୂର ଖରତର ଶରେ
ଅରିନ୍ଦମ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତେ, ତାରକାରି ଯଥା
ମହେଷ୍ୱାସ ଶରଜାଳେ ବିଁଧେନ ତାରକେ !
ହାୟ୍ ରେ, ରୁଧିର-ଧାରା (ଭୂଧର-ଶରୀରେ
ବହେ ବରିଷାର କାଳେ ଜଳସ୍ରୋତ ଯଥା,)
ବହିଲ, ତିତିୟା ବସ୍ତ୍ର, ତିତିୟା ମେଦିନୀ !
ଅଧୀର ବ୍ୟଥାୟ୍ ରଥୀ, ସାପଟି ସତ୍ୱରେ
ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା, ଉପହାରପାତ୍ର ଛିଲ ଯତ
ଯଜ୍ଞାଗାରେ, ଏକେ ଏକେ ନିକ୍ଷେପିଲା କୋପେ;
ଯଥା ଅଭିମନ୍ୟୁ ରଥୀ, ନିରସ୍ତ୍ର ସମରେ
ସପ୍ତ ରଥୀ ଅସ୍ତ୍ରବଳେ, କଭୁ ବା ହାନିଲା
ରଥଚୂଡ଼, ରଥଚକ୍ର; କଭୁ ଭଗ୍ନ ଅସି,
ଛିନ୍ନ ଚର୍ମ, ଭିନ୍ନ ବର୍ମ, ଯା ପାଇଲା ହାତେ !
କିନ୍ତୁ ମାୟାମୟୀ ମାୟା, ବାହୁ-ପ୍ରସରଣେ,
ଫେଲାଇଲା ଦୂରେ ସବେ, ଜନନୀ ଯେମତି
ଖେଦାନ ମଶକବୃନ୍ଦେ ସୁପ୍ତ ସୁତ ହତେ
କରପଦ୍ମ-ସଞ୍ଚାଳନେ ! ସରୋଷେ ରାବଣି
ଧାଇଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପାନେ ଗର୍ଜି ଭୀମନାଦେ,
ପ୍ରହାରକେ ହେରି ଯଥା ସମ୍ମୁଖେ କେଶରୀ !
ମାୟାର ମାୟାୟ୍ ବଳୀ ହେରିଲା ଚୌଦିକେ
ଭୀଷଣ ମହିଷାରୂଢ଼ ଭୀମ ଦଣ୍ଡଧରେ;
ଶୂଳ ହସ୍ତେ ଶୂଳପାଣି; ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା
ଚତୁର୍ଭୁଜେ ଚତୁର୍ଭୁଜ; ହେରିଲା ସଭୟେ
ଦେବକୁଳରଥୀବୃନ୍ଦେ ସୁଦିବ୍ୟ ବିମାନେ ।
ବିଷାଦେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ଦାଁଡ଼ାଇଲା ବଳୀ

ନିଷ୍କଳ, ହାୟ୍ ରେ ମରି, କଳାଧର ଯଥା
ରାହୁଗ୍ରାସେ; କିମ୍ବା ସିଂହ ଆନାୟ୍ ମାଝାରେ !

ତ୍ୟଜି ଧନୁଃ, ନିଷ୍କୋଷିଲା ଅସି ମହାତେଜାଃ
ରାମାନୁଜ; ଝଳସିଲା ଫଳକ-ଆଲୋକେ
ନୟନ ! ହାୟ୍ ରେ, ଅନ୍ଧ ଅରିନ୍ଦମ ବଳୀ
ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍, ଖଡ଼୍‌ଗାଘାତେ ପଡ଼ିଲା ଭୂତଳେ
ଶୋଣିତାର୍ଦ୍ର । ଥରଥରି କାଁପିଲା ବସୁଧା;
ଗର୍ଜିଲା ଉଥଳି ସିନ୍ଧୁ ! ଭୈରବ ଆରବେ
ସହସା ପୂରିଲ ବିଶ୍ୱ ! ତ୍ରିଦିବେ, ପାତାଳେ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ, ମରାମର ଜୀବ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲା
ଆତଙ୍କେ ! ଯଥାୟ୍ ବସି ହୈମସିଂହାସନେ
ସଭାୟ୍ କର୍ବୁରପତି, ସହସା ପଡ଼ିଲ
କନକ-ମୁକୁଟ ଖସି, ରଥଚୂଡ଼ ଯଥା
ରିପୁରଥୀ କାଟି ଯବେ ପାଡ଼େ ରଥତଳେ ।
ସଶଙ୍କ ଲଙ୍କେଶ ଶୂର ସ୍ମରିଲା ଶଙ୍କରେ !
ପ୍ରମୀଳାର ବାମେତର ନୟନ ନାଚିଲ !
ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତିତେ, ହାୟ୍, ଅକସ୍ମାତ୍ ସତୀ
ମୁଛିଲା ସିନ୍ଦୂରବିନ୍ଦୁ ସୁନ୍ଦର ଲଲାଟେ !
ମୂର୍ଚ୍ଛିଲା ରାକ୍ଷସେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ ଦେବୀ
ଆଚମ୍ବିତେ ! ମାତୃକୋଳେ ନିଦ୍ରାୟ୍ କାଁଦିଲ
ଶିଶୁକୁଳ ଆର୍ତ୍ତନାଦେ, କାଁଦିଲ ଯେମତି
ବ୍ରଜେ ବ୍ରଜକୁଳଶିଶୁ, ଯବେ ଶ୍ୟାମମଣି,
ଆଁଧାରି ସେ ବ୍ରଜପୁର, ଗେଲା ମଧୁପୁରେ !

ଅନ୍ୟାୟ୍ ସମରେ ପଡ଼ି, ଅସୁରାରି-ରିପୁ,
ରାକ୍ଷସକୁଳ-ଭରସା, ପରୁଷ ବଚନେ
କହିଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୂରେ, -"ବୀରକୁଳଗ୍ଲାନି,
ସୁମିତ୍ରାନନ୍ଦନ, ତୁଇ ! ଶତ ଧିକ୍ ତୋରେ !
ରାବଣନନ୍ଦନ ଆମି, ନା ଡରି ଶମନେ !
କିନ୍ତୁ ତୋର ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ମରିନୁ ଯେ ଆଜି,
ପାମର, ଏ ଚିରଦୁଃଖ ରହିଲ ରେ ମନେ !
ଦୈତ୍ୟକୁଳଦଳ ଇନ୍ଦ୍ରେ ଦମିନୁ ସଂଗ୍ରାମେ
ମରିତେ କି ତୋର ହାତେ ? କି ପାପେ ବିଧାତା
ଦିଲେନ ଏ ତାପ ଦାସେ, ବୁଝିବ କେମନେ ?
ଆର କି କହିବ ତୋରେ ? ଏ ବାରତା ଯବେ
ପାଇବେନ ରକ୍ଷୋନାଥ, କେ ରକ୍ଷିବେ ତୋରେ,
ନରାଧମ ? ଜଲଧିର ଅତଲ ସଲିଲେ
ଡୁବିସ ଯଦିଓ ତୁଇ, ପଶିବେ ସେ ଦେଶେ
ରାଜରୋଷ– ବାଡ଼ବାଗ୍ନିରାଶିସମ ତେଜେ !
ଦାବାଗ୍ନିସଦୃଶ ତୋରେ ଦଗ୍ଧିବେ କାନନେ
ସେ ରୋଷ, କାନନେ ଯଦି ପଶିସ, କୁମତି !
ନାରିବେ ରଜନୀ ମୂଢ଼, ଆବରିତେ ତୋରେ ।
ଦାନବ, ମାନବ, ଦେବ, କାର ସାଧ୍ୟ ହେନ
ତ୍ରାଣିବେ, ସୌମିତ୍ରି, ତୋରେ, ରାବଣ ରୁଷିଲେ ?
କେ ବା ଏ କଳଙ୍କ ତୋର ଭଞ୍ଜିବେ ଜଗତେ,
କଳଙ୍କି ?" ଏତେକ କହି, ବିଷାଦେ ସୁମତି
ମାତୃପିତୃପାଦପଦ୍ମ ସ୍ମରିଲା ଅନ୍ତିମେ ।
ଅଧୀର ହଇଲା ଧୀର ଭାବି ପ୍ରମୀଳାରେ
ଚିରାନନ୍ଦ ! ଲୋହ ସହ ମିଶି ଅଶ୍ରୁଧାରା,
ଅନର୍ଗଳ ବହି, ହାୟ୍, ଆର୍ଦ୍ରିଲ ମହୀରେ ।
ଲଙ୍କାର ପଙ୍କଜ-ରବି ଗେଲା ଅସ୍ତାଚଳେ ।
ନିର୍ବାଣ ପାବକ ଯଥା, କିମ୍ବା ତ୍ୱିଷାମ୍ପତି
ଶାନ୍ତରଶ୍ମି, ମହାବଳ ରହିଲା ଭୂତଳେ ।

କହିଲା ରାବଣାନୁଜ ସଜଳ ନୟନେ;–
"ସୁପଟ-ଶୟନଶାୟୀ ତୁମି, ଭୀମବାହୁ,

ସଦା, କି ବିରାଗେ ଏବେ ପଡ଼ି ହେ ଭୂତଳେ ?
କି କହିବେ ରକ୍ଷୋରାଜ ହେରିଲେ ତୋମାରେ
ଏ ଶଯ୍ୟାୟ ? ମନ୍ଦୋଦରୀ, ରକ୍ଷଃକୁଳେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ?
ଶରଦିନ୍ଦୁନିଭାନନା ପ୍ରମୀଳା ସୁନ୍ଦରୀ ?
ସୁରବାଳା-ଗ୍ଲାନି ରୂପେ ଦିତିସୁତା ଯତ
କିଙ୍କରୀ ? ନିକଷା ସତୀ– ବୃଦ୍ଧା ପିତାମହୀ ?
କି କହିବେ ରକ୍ଷଃକୁଳ, ଚୂଡ଼ାମଣି ତୁମି
ସେ କୁଳେ ? ଉଠ, ବତ୍ସ ! ଖୁଲ୍ଲତାତ ଆମି
ଡାକି ତୋମା – ବିଭୀଷଣ; କେନ ନା ଶୁନିଛ,
ପ୍ରାଣାଧିକ ? ଉଠ, ବତ୍ସ, ଖୁଲିବ ଏଖନି
ତବ ଅନୁରୋଧେ ଦ୍ୱାର ! ଯାଓ ଅସ୍ତ୍ରାଳୟେ,
ଲଙ୍କାର କଳଙ୍କ ଆଜି ଘୁଚାଓ ଆହବେ !
ହେ କର୍ବୁରକୁଳଗର୍ବ, ମଧ୍ୟାହ୍ନେ କି କଭୁ
ଯାନ ଚଳି ଅସ୍ତାଚଳେ ଦେବ ଅଂଶୁମାଳୀ,
ଜଗତନୟନାନନ୍ଦ ? ତବେ କେନ ତୁମି
ଏ ବେଶେ, ଯଶସ୍ୱି, ଆଜି ପଡ଼ି ହେ ଭୂତଳେ ?
ନାଦେ ଶୃଙ୍ଗନାଦୀ, ଶୁନ, ଆହ୍ୱାନି ତୋମାରେ;
ଗର୍ଜେ ଗଜରାଜ, ଅଶ୍ୱ ହେଷିଛେ ଭୈରବେ;
ସାଜେ ରକ୍ଷଃଅନୀକିନୀ, ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା ରଣେ ।
ନଗର-ଦୁୟାରେ ଅରି, ଉଠ, ଅରିନ୍ଦମ !
ଏ ବିପୁଳ କୁଳମାନ ରାଖ ଏ ସମରେ !"

ଏଇରୂପେ ବିଳାପିଲା ବିଭୀଷଣ ବଳୀ
ଶୋକେ । ମିତ୍ରଶୋକେ ଶୋକୀ ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ
କହିଲା,-"ସମ୍ବର ଖେଦ, ରକ୍ଷଃଚୂଡ଼ାମଣି !
କି ଫଳ ଏ ବୃଥା ଖେଦେ ? ବିଧିର ବିଧାନେ
ବଧିନୁ ଏ ଯୋଧେ ଆମି, ଅପରାଧ ନହେ
ତୋମାର ! ଯାଇବ ଚଳ ଯଥାୟ ଶିବିରେ
ଚିନ୍ତାକୁଳ ଚିନ୍ତାମଣି ଦାସେର ବିହନେ ।
ବାଜିଛେ ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ଶୁନ କାନ ଦିୟା
ତ୍ରିଦଶ-ଆଳୟେ, ଶୂର ।" ଶୁନିଲା ସୁରଥୀ
ତ୍ରିଦିବ-ବାଦିତ୍ର-ଧ୍ୱନି – ସ୍ୱପନେ ଯେମନି
ମନୋହର ! ବାହିରିଲା ଆଶୁଗତି ଦୌଁହେ,
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳୀ ଅବର୍ତ୍ତମାନେ, ନାଶି ଶିଶୁ ଯଥା
ନିଷାଦ, ପବନବେଗେ ଧାୟ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ
ପ୍ରାଣ ଲୟେ, ପାଛେ ଭୀମା ଆକ୍ରମେ ସହସା,
ହେରି ଗତଜୀବ ଶିଶୁ, ବିବଶା ବିଷାଦେ !
କିମ୍ବା ଯଥା ଦ୍ରୋଣପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ରଥୀ,
ମାରି ସୁପ୍ତ ପଞ୍ଚ ଶିଶୁ ପାଣ୍ଡବଶିବିରେ
ନିଶୀଥେ, ବାହିରି, ଗେଲା ମନୋରଥଗତି,
ହରଷେ ତରାସେ ବ୍ୟଗ୍ର, ଦୁର୍ଯୋଧନ ଯଥା
ଭଗ୍ନ-ଊରୁ କୁରୁରାଜ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରଣେ !
ମାୟାର ପ୍ରସାଦେ ଦୌଁହେ ଅଦୃଶ୍ୟ, ଚଳିଲା
ଯଥାୟ ଶିବିରେ ଶୂର ମୈଥିଳୀବିଳାସୀ ।

ପ୍ରଣମି ଚରଣାମ୍ବୁଜେ, ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ
ନିବେଦିଲା କରପୁଟେ,-"ଓ ପଦ-ପ୍ରସାଦେ,
ରଘୁବଂଶ-ଅବତଂସ, ଜୟୀ ରକ୍ଷୋରଣେ
ଏ କିଙ୍କର ! ଗତଜୀବ ମେଘନାଦ ବଳୀ
ଶକ୍ରଜିତ୍ ! ଚୁମ୍ବି ଶିର, ଆଲିଙ୍ଗି ଆଦରେ
ଅନୁଜେ, କହିଲା ପ୍ରଭୁ ସଜଳ ନୟନେ,–
"ଲଭିନୁ ସୀତାୟ ଆଜି ତବ ବାହୁବଳେ,
ହେ ବାହୁବଳେନ୍ଦ୍ର ! ଧନ୍ୟ ବୀରକୁଳେ ତୁମି !
ସୁମିତ୍ରା ଜନନୀ ଧନ୍ୟ ! ରଘୁକୁଳନିଧି
ଧନ୍ୟ ପିତା ଦଶରଥ, ଜନ୍ମଦାତା ତବ !

ଧନ୍ୟ ଆମି ତବାଗ୍ରଜ ? ଧନ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମି
ଅଯୋଧ୍ୟା ! ଏ ଯଷ ତବ ଘୋଷିବେ ଜଗତେ
ଚିରକାଳ ! ପୂଜ କିନ୍ତୁ ବଳଦାତା ଦେବେ,
ପ୍ରିୟତମ ! ନିଜବଳେ ଦୁର୍ବଳ ସତତ
ମାନବ; ସୁ-ଫଳ ଫଳେ, ଦେବେର ପ୍ରସାଦେ !”

ମହାମିତ୍ର ବିଭୀଷଣେ ସମ୍ଭାଷି ସୁସ୍ୱରେ
କହିଲା ବୈଦେହୀନାଥ,–“ଶୁଭକ୍ଷଣେ, ସଖେ,
ପାଇନୁ ତୋମାୟ ଆମି ଏ ରାକ୍ଷସପୁରେ ।
ରାଘବକୁଳମଙ୍ଗଳ ତୁମି ରକ୍ଷୋବେଶେ !
କିନିଳେ ରାଘବକୁଳେ ଆଜି ନିଜ ଗୁଣେ,
ଗୁଣମଣି ! ଗ୍ରହରାଜ ଦିନନାଥ ଯଥା,
ମିତ୍ରକୁଳରାଜ ତୁମି, କହିନୁ ତୋମାରେ !
ଚଳ ସବେ, ପୂଜି ତାଁରେ, ଶୁଭଙ୍କରୀ ଯିନି
ଶଙ୍କରୀ !” କୁସୁମାସାର ବୃଷ୍ଟିଲା ଆକାଶେ
ମହାନନ୍ଦେ ଦେବବୃନ୍ଦ, ଉଲ୍ଲାସେ ନାଦିଳ,
“ଜୟ ସୀତାପତି ଜୟ !” କଟକ ଚୌଦିକେ,–
ଆତଙ୍କେ କନକଲଙ୍କା ଜାଗିଲା ସେ ରବେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀମେଘନାଦବଧେ କାବ୍ୟେ ବଧୋ ନାମ
ଷଷ୍ଠଃ ସର୍ଗଃ

ବାଂଲା ଠୁ ରୋମାନ ହରଫ, କାଗଜରେ:

ଅମିତା ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ

କାଗଜ ଠୁ ହାର୍ଡ-ଡିସ୍କ
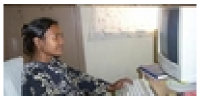
ସଂଯୁକ୍ତା କାଁହାର

http://www.iopb.res.in/~somen/madhu.html
email:somen@iopb.res.in